

Római jog - levelező II.

Eljárásjog

a jog két megközelítése

anyagi jog

az igényérvényesítés alapját
adó normák

- a jogszabály által az állam előírja, hogy **mihez kell tartanunk magunkat**, mit tehetünk a közösség, az államhatalom és más magánszemélyekkel szemben

norma agendi

alaki jog

az igényérvényesítés
lehetőségét szabályozó
normák

- amikor az állam biztosítja, hogy igényeinket, jogainkat bizonyos **keretek**, bizonyos formák között, **eljárások alkalmazásával** érvényesíthessük a közösséggel, az államhatalommal vagy más magánszemélyekkel szemben

facultas agendi

eljárásjogi (perjogi) szabályok

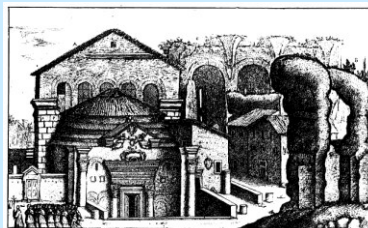
- amelyekkel az állam a jogos igényeket támogatja, s amelyeknek **keretei között** a jogosított valakivel szemben, annak akár jogellenes magatartása, akár nem jogellenes, de mások elismert érdekeit sértő magatartása miatt **felléphet**
- ezek révén az államhatalom jelzi, hogy milyen **keretek** között segít valakinek, illetve hogy milyen keretek között, milyen **garanciák** betartásával fog valakivel szemben eljárni

biztosítja **jogaink**
értvényesítésének a
törvényeknek megfelelő
lehetőségét

DE! szavatolja azt is, hogy
a velünk szemben fennálló
igények is csak az **adott**
játékszabályok között
értvényesíthetők

eljárásjogi (perjogi) szabályok (2)

- szabályok, amelyek keretei között a jogrendszer általában az **egyén kérésére** jön mozgásba :
 - a polgári vagy magánjoghoz (*ius privatum*hoz) kapcsolódó eljárási szabályok,
magánjogi eljárás
(polgári eljárásjog)
- a szabályok, amelyek alapján az államapparátus a köz, a **közösség érdekében** lép fel:
 - a *ius publicum* körébe tartoznak,
a közjog eljárásjogi szabályait alkotják.

keresetjogi gondolkodás

a római anyagi jog a *ius privatum*hoz kapcsolódó
eljárási szabályokon keresztül fejlődött

- MA általános: az anyagi jogszabályokban biztosított jogok és igények érvényesítését az államhatalom **általában** biztosítja, az anyagi jogszabályok JOGOSULTjának **MINDIG lehetősége van** arra, hogy a törvényes eljárás keretei között jogos igényét érvényesítse
- a RÓMAI JOGban **ESETENKÉNT** volt megállapítva, hogy mely körülmények fennforgása esetén fordulhatott segítségért az államhoz a fél, **esetenként** állapították meg, hogy mikor avatkozott be az állam az IGÉNYLŐ mellett, **esetenként** dönt el volt-e jogos igénye, joga

kereset-adás (*dare actionem*)

keresetjogi gondolkodás (2)

római jog:

kereset → anyagi jogi igény

modern

jogok:

anyagi jogi igény → kereset

igényérvényesítés (magánjog)

polarizált viszony

a jogrend támogatja az anyagi jogszabályok
által jogosított felet,

de ugyanakkor valakivel szemben támogatja,
akinek igényeit nem ismeri el, vagy nem
tartja annyira védelemre, támogatásra
értelmesnek

megszabott törvényes kereteken belül

önhatalom

- jogos
(önvédelem, önsegély)
- jogellenes
 - csoportos
 - egyéni

máshol lassan,
Rómában hirtelen
az állami bíraskodás
váltotta fel

az önhatalom visszaszorítása

- A törvényes igényérvényesítési formák kialakulásának egyik fő indoka, **az önhatalom** visszaszorítására való törekvés volt.
- A jogos önhatalom érvényesülési lehetőségei a római jog fejlődésének első 300 évében egyre inkább **hátterbe szorultak**, bár a XII. t.t.-ből kitűnően fontos esetekben megmaradt az önhatalom lehetősége
 - pl. a nappali fegyveres tolvajjal szemben
az éjszakai tolvajjal szemben
a közterületen idézés esetében
a végrehajtási eljárás korai formájában (*manus iniectio*) (III.)
- A tendencia **az állami beavatkozás terjedése** volt, s eleinte elsősorban olyan jogok érvényesítésében és védelmében kapott szerepet az állam amelyek magától az államtól származtak, amely jogokat **az állam garantálni fontosnak tartott**
 - pl. családfelelőssége a hatalomalatti felett, *haeredium*hoz (államtól kapott föld) való jog,
a rabszolga, az igásbarmok feletti jog, mely javak kezdetben elsősorban **hadizsákmányból** származtak, **az állam juttatta** a polgároknak.

az államhatalom képviselőjének szerepe

A)

a *magistratus* mindvégig
maga jár el

eleinte nagyjából a közjog,
a *ius publicum* körébe eső
eljárásban:
questiós, majd *cognitiós* eljárás

quaerere: kérdezni, kutatni
cognoscere: megismerni

B)

a *magistratus* megállapítja az
igény jogosságát =
a jogi helyzet megállapítása

(*iurisdictio*)
utána jött
a *iudicatio*,
annak megítélése,
hogy a jogos helyzet tényleg
fenn áll-e valaki javára
(ennek alapján az
ítélathozatalt átruházta a
iudexre)
iudicium ordinarium

peres eljárás = római per

(eljárás szűkebb értelemben - *iudicium ordinarium*)

- olyan szóbeli, nyilvános, közvetlen
- kontradiktórius eljárás,
- amelyben a jogszolgáltató *magistratus* által kijelölt esküdtbíró (majd hivatalnokbíró)
- a felek kérelmére és közreműködésével
- a tényállás vizsgálata alapján
- vagy megállapítja ítéletében
 - egyfelől a vitatott **jog fennállását**,
 - másfelől annak az alperes részéről történt **megsértését** és egyben az alperesre reparációs kötelezettséget ró
(s ezzel biztos alapot teremt az alperes ellen az esetleg szükséges kényszerítő eljárás – végrehajtás – számára)
- vagy ha fenti feltételeket nem látja fennforogni, akkor elutasítja a keresetet

eljárás (tágabb értelemben)

per +

végrehajtási eljárás

az ítéletbe foglalt döntés
kikényszerítésének
jogszabályba foglalt
módja

(amennyiben a marasztalt
alperes önként nem tesz
eleget az ítéletben
foglaltaknak)

peren kívüli eljárások

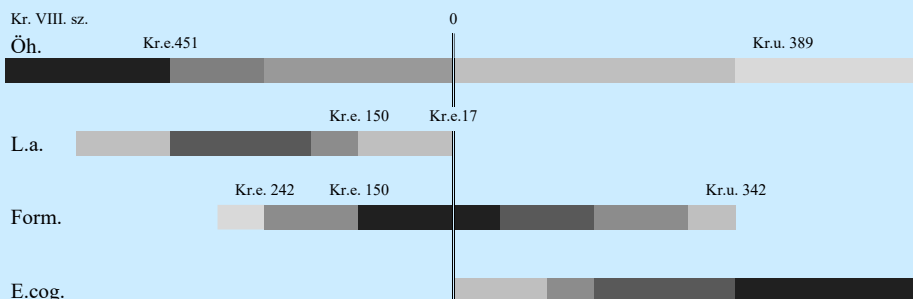
a *magistratus*
(*praetor*)
saját hatalmából eredő
jogosítványai alapján
előzetes tárgyalás
nélkül
ad jogsegélyt az arra
érdemesnek tartott
kérelmezőnek

a római eljárásjog három korszaka

- I. A minden primitív társadalomra jellemző önhatalom korszakát felváltó régi civiljogi per, az ún. *legis actio*-val való eljárás
- II. A *praetor* által kialakított ún. *formuláris eljárás*, amely előbb a *legis actio*s eljárás mellé, majd annak helyébe lépett
- III. A *császári per*, amely
 - előbb a *principatus* idején a rendes formuláris per (*ordo iudiciorum privatorum*) mellett, mint rendkívüli eljárásmód (*extraordinaria cognitio*) fejlődött ki,
 - majd az abszolút császárság korában azt kiszorította és rendes eljárássá lett.

az igényérvényesítés, perrendek fejlődése

állami, „peres” jogérvényesítés

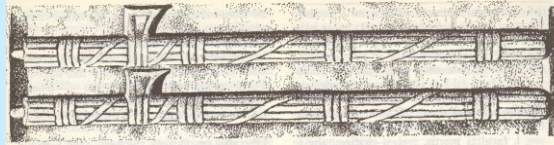
iurisdictio

van-e szükség állami beavatkozásra ?
van-e megfelelő szabály, jogeszköz (*actio*) ?

ha „van” *actio*: esküdtbíró (*iudex*) dönt véglegesen

Az eljárás két részből állt:

- az államhatalom megtestesítője (király, majd *magistratus*) előtti szakaszra (*in iure*),
- az esküdtbíró előtti tényfeltáró és döntéssel végződő szakaszra (*apud iudicem*)

legis actiones

- *lege agere*: törvény szerint eljárni (XII t.t. I-III. tábla)
ennek a törvény szerinti eljárásnak az államhatalom mozgósítása volt az eredménye
- a *legis actió*s eljárás hordozott szakrális jellegű vonásokat, elsősorban a szigorú formai megkötöttségei bizonyítják ezt: tradicionális kötött szókapcsolatok, mondókák és cselekedetek alkalmazása vezethetett csak eredményre
- *in iure* eljár:
 - rex*
 - consul*
 - praetor urbanus*
 - (*aedilis curulis*, *praefecti iure dicundo*, helytartó)

a legis actio-k

A legis actió eljárás szabályait, formalitásait elsősorban a XII.t.t. törvény első három könyvéből ismerjük:

- *legis actio sacramento* (*in rem* és *in personam*)
- *legis actio iudicis seu arbitri postulationem*
- *legis actio per manus iniunctionem* és a
- *legis actio per pignoris capionem*) szabályait találjuk meg. másrészt Gaius *Institutióinak* 4. könyve 10-25. pontjából ismerjük.

Más forrásokból ismerjük még a

legis actio per condictionem eljárást is.

a l.a.s.i.r. - a vita tárgya

egy bizonyos dolog feletti **hatalom** kérdése

hogyan lehetséges, hogy az állam az archaikus korszakban, alig kibontakozott gazdasági körülmények között, a **tulajdon fogalmát még nem ismerve**, egyáltalán törődött azzal, hogy egy dologhoz való jog magánszemélyek között hogy alakul?

„*meum est*” ←→ „*meum est ex iure Quiritium*”

ami hozzám tartozik

ami a Quiritesek államának joga szerint az enyém

védi ahogy tudja

ennek birtokában az állam ad védelmet

a l.a.s.i.r. *in iure* szakasza

A *magistratus* (király) hatalma abban állt, hogy a jogi helyzet vonatkozásában kötelező állásfoglalást tehetett

1. Joga és kötelezettsége volt a felek meghallgatása után annak elbírálása, *jár-e* és melyik félnek jár állam által biztosított hatalmi helyzet a dolgon?
2. Ha ezt valamelyik fél a másikkal szemben valószínűsíteni tudta, a *magistratus* az állam hatalmával *átadta neki a dolgot*, *vindicias* juttatott neki.

Ez volt az *in iure* eljárás célja és lényege az archaikus korban

(Gyökeres különbség az archaikus és a „modern” eljárás között, hogy az archaikus perben először tisztázni kellett *a jogkérdést*, és el is kellett dönteni, csak ezután következett, ha szükséges, a tényállás vizsgálata.)

a l.a.s.i.r. *apud iudicem* szakasza

cél: döntés a *vindiciae*t elnyert birtokos állításának igazságáról
ténykérdés vizsgálata

Ha a birtokba helyezett fél győzött és megvédte állításának igazát, akkor az *in iure* neki megítélt jog után, most az ő

„meum est ex iure Quiritium” állításának ténybeli alapját is megerősítették *apud iudicem*.

Ennek pedig egyszer s mindenkorra *bárkivel szemben* ható **ABSZOLÚT** igazságtartalma volt.

Nem lehetett többé senkinek sem vitatnia ezt a jogot, és ezért nem lehetett a dologgal kapcsolatban senkinek *ex iure Quiritium* joga.

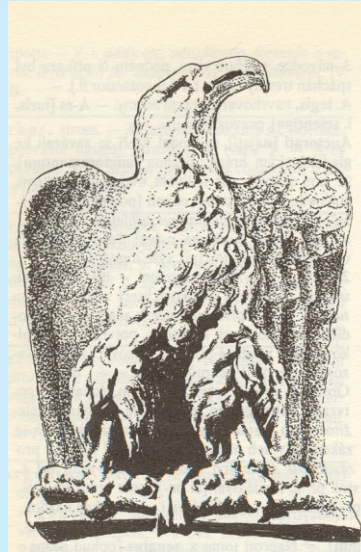
Ha azonban a döntés ellenkezőleg esett, a joghelyzet is más volt.

A perfogadás alapján, amelyet a két fél kötött, az a fél, aki hamisan kérte és kapta meg a dolog birtokát, *vindiciam falsam tulit*, hamis eskü gyanújába esett, és a dolgot büntetésül elvesztette a másik fél javára.

Ettől azonban a birtokot elnyert második joga még nem nyert bizonyítást, joga **RELATÍV** volt

Gaius 4. 30.

„De mindezek a *legis actio*-k lassanként ellenszenvesekké váltak. Ugyanis a régiek túlzott szőrszálhasogatása miatt oda jutott a dolog, hogyha valaki a legkisebb hibát is ejtette, elvesztette a pert. Épp ezért a *lex Aebutia* és a két *Iulia* megszüntette ezeket a *legis actio*-kat, és ez azzal járt, hogy (most már) előre megfogalmazott szöveg szerint, azaz **formulával** perlekedünk.”

a praetor feladata

A praetor a felekkel együtt egy ún. eljárási programot készít

a régi civiljog szerint

- a felek meghallgatása után eldönti, a civiljog (*pontifexek*) ismer-e kikényszerítési lehetőséget az igényre, lehet-e keresetet (*actio*) adni?
- csak akkor indítja meg az eljárást, ha úgy látja, hogy a követelésnek van „törvényben” megfogalmazott jogalapja (*legis actio*)
- ha ilyen törvényes lehetőséget nem lát, vagy minden további bizonyítás nélkül alaptalannak látja a követelést, elutasítja az igényt

később

- elsősorban a *peregrinusok* vitáiban olyan igényekkel kapcsolatban is a praetorhoz fordultak, melyeknek nem volt a „törvényben” megfogalmazott alapja
- ekkor a praetor **saját belátása** szerint járt el, és bocsátotta az ügyet az esküdtbíró elé, vagy elutasította azt.
- először az idegenekkel kapcsolatos (*praetor peregrinus*) jogszolgáltatásban (Kr.e. 242 után) alakult ki ez a lehetőség,
- de csakhamar polgárok között is alkalmazták. = **formula**

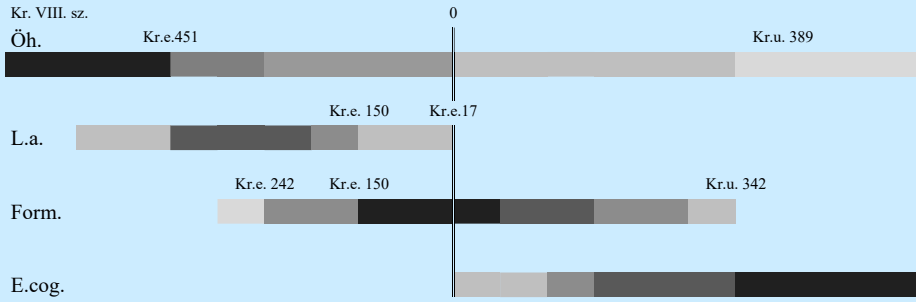
formuláris eljárás

- *formula*: a *praetor* ebbe az iratba az üggyel kapcsolatos, minden fontos körülményt **belefogal**, amit a felek előtte elmondtak
- a *formula* másik feladata, hogy **utasítást** adjon - a felekkel közösen kiválasztott - bírónak,
megmondja neki, hogy mely körülményekkel kapcsolatban kell bizonyítékokat megvizsgálni,
utasítja arra is, hogy mely kérdéstről mondjon ítéletet
- mivel nem mindig civiljogot alkalmaz, „részletesen” le kell írnia az esküdtbíró számára, hogy hogyan járjon el, milyen kérdésekben foglaljon állást
- a *praetor* előtt az igény jogalapja, jogszerűsége, jogossága tisztázódik
a praetor JOGKÉRDÉSBEN dönt
- az esküdtbíró már kötve van a formulához, csak a tényállást, a felek állításának igazságát bírálja el, bizonyítékok alapján
TÉNYKÉRDÉSEKRŐL dönt,
de csak azon kérdésekről, amik a *formulában* benne vannak

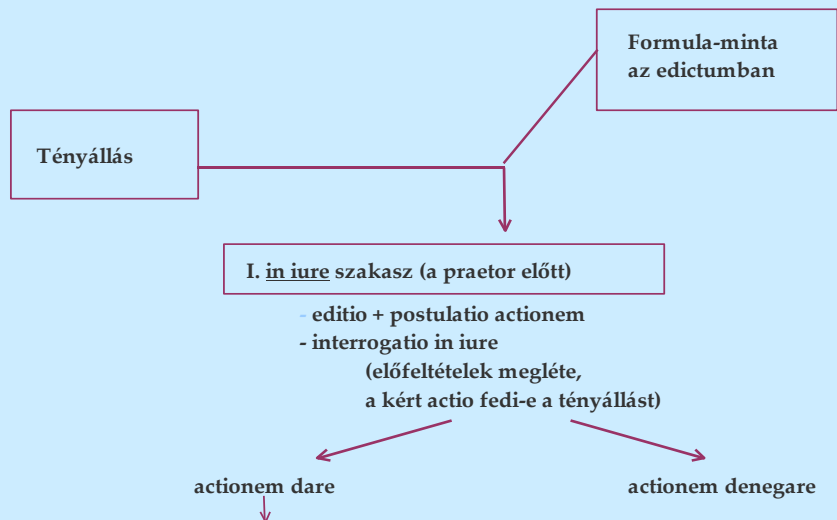
formuláris eljárás (2)

- a formuláris eljárás meghonosodása egyedül **a praetor hivatali hatalmán**, *iurisdictio*-ján nyugodott, törvényben lefektetett alapja nem volt
- eleinte csak azokban az esetekben alkalmazták, amelyekre a civiljog, a XII. táblás törvény jog szerint nem volt igényérvényesítési lehetőség, kereset
- a *praetor peregrinus* **edictum**-ában jelentek meg először azok az új kereseti lehetőségek, amelyek az idegen jogokon nyugodtak
- az eljárási mód alakszerűtlen, hajlékonyabb, modernebb a *legis actio*-knál
- civiljogilag csak azután ismerték el a formulákkal való pereskedés lehetőségét, amikor **praktikus-sága**, fejlettsége miatt már olyan viták eldöntésében is elterjedt, amelyekre lett volna a régi jogból is ismert jogeszköz
- **Lex Aebutia** - Kr.e. II. sz.: a *praetor urbanus* számára is biztosította a formula-adás lehetőségét, ezzel a formuláris eljárás **FAKULTATÍV** eljárási móddá vált a legis actiók mellett
- később (Kr.e. 17.) a **leges Iuliae de iudiciorum privatorum et publicorum** **KIZÁRÓLAGOSSÁ** tette ezt a perlekedési módot a *legis actiók* helyett (néhány kivétellel)

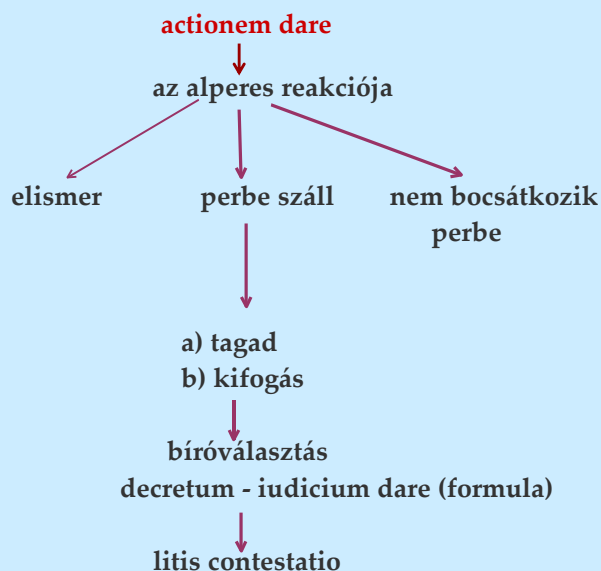
az igényérvényesítés, perrendek fejlődése

a formuláris eljárás menete (1)

a formuláris eljárás menete (2)

iudicium dare

ha a *praetor* hajlandó a felperesnek az igényelt *actiot* (*exceptio*val vagy anélkül) megadni, és a felek készek a kiadandó formulában lefektetetteket a per, az esküdtbíró ítéletének alapjául elfogadni,

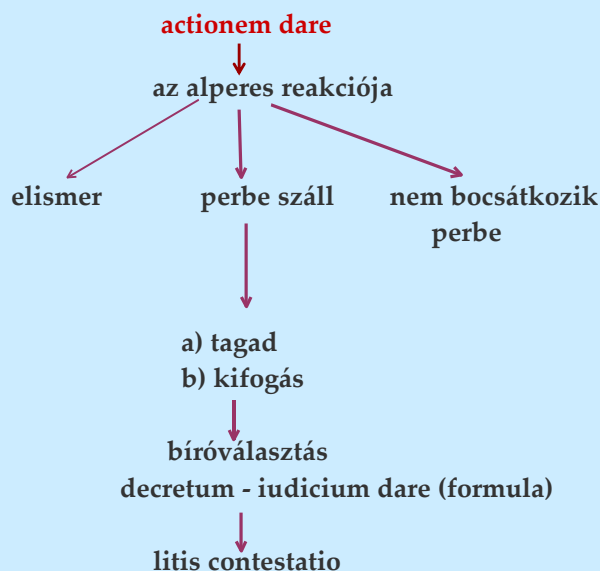
akkor a *praetor* **megadja a lehetőséget** az esküdtbírói eljárásra

A *iudicium dare* nem más mint egy *magistratusi decretum*, melyben a *praetor* bírót ad a felperesnek az alperes ellen, a bíró köteles a formulában lefektetett „**eljárési program**” szerint bizonyítékokat felvenni, azokat mérlegelni, és ítéletet hozni.

Bíró-választás

- a felek megegyezhetnek benne,
- ha nem, a felperes egy listáról (*album iudicium selectorum*) javasol az alperesnek, míg az el nem fogad egyet,
- ha így sem, akkor sorsolják a bírót (*sortitio*), melynél még mindig van bizonyos számú visszautasítási lehetőségük a feleknek (*reiectio*)

a formuláris eljárás menete (2)

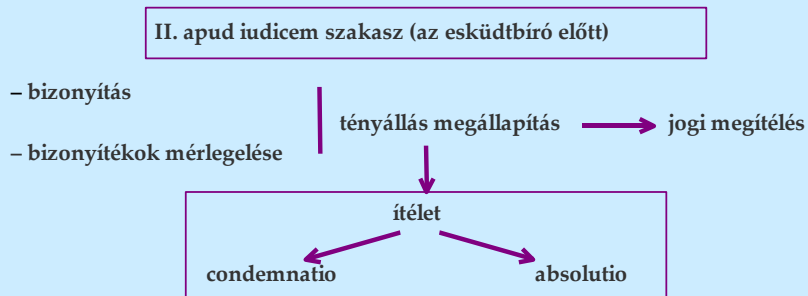

a *litis contestatio* joghatásai

1. **peralapító** (a szorosabb értelemben vett pert megalapító) hatás: kötelezi a feleket, hogy magukra kötelezőnek fogadják el a kijelölt bíró ítéletét
2. **kötelelem megszüntető** és új kötelezettséget megalapozó hatása van – be kell várni a bíró ítéletét (*novatio necessaria*)
3. **további pert kizáró** hatás – ugyanarra a tényállásra, ügyre ami a *litis contestatio* révén *res in iudicium deducta* (perbe víve) lett, újabb *iudicium* nem alapítható: „*bis eadem re agere non licet*” (*ne bis in idem*)
4. a *litis contestatio* **időpontjához igazodik** a bíró ítélete – értékviszonyok
5. ha az alperes a *litis contestatio* után meghal, kötelezettsége akkor is átszáll örökösére
6. a felperes igénye **pénzköveteléssé** változik, amire azért van szükség, mert a majdani végrehajtási eljárás alapjául csak megítélt pénzkövetelés szolgálhat – *condemnatio pecuniaria*

a formuláris eljárás menete (3)

litis contestatio

az eljárás *apud iudicem*

- Az eljárás esküdtbíró előtt folyó részének a célja:
 - a **bizonyítási eljárás** lefolytatása és
 - az **ítélet** meghozatala.
- A bírót a per tárgyáról a *formula* informálja, a bíró kötött a *formulához* és annak tartalmához, vagyis minden ott felhozott tényállási kérdésben állást kell foglalnia, de csak az ott felhozottakban.
- Az eljárás *apud iudicem* közvetlen és szóbeli, és a bíró szabad mérlegelési joga uralja.

a bizonyítási teher

- nem voltak szigorú szabályai a **bizonyítási tehernek**, vagyis hogy kinek kell bizonyítania egyes tények fennforgását, vagy nem létét.
- főszabályként érvényesült, hogy a felperesnek kell bizonyítania azon tényeket, amelyre keresetét alapítja, az alperesnek pedig azokat, amelyen kifogásai alapulnak.
- alapelv tehát, hogy **annak kell bizonyítania, aki állít** valamit, és nem annak, aki vitat egy állítást.

kivétel,

a BIZONYÍTÁSI TEHER MEGFORDULÁSA:

- negatív állítás („állítom, hogy ez nem történt meg”)
- megdönthető vélelem

vélelem - *praesumptio*

a vélelmek alapja egy meghatározott, a dolgok szokásos menetéről kialakult élettapasztalat
olyan **VALÓSZÍNŰ** összefüggés, melyet a jogalkalmazó igazsággént fogad el (ha bizonyosan nem szól ellene valami)

megdönthető vélelem
(*praesumptio iuris*)

megdönthetetlen vélelem
(*praesumptio iuris et de iure*)

van helye ellenbizonyításnak **nincs helye ellenbizonyításnak**

• apaság vélelme	• fogantatás idejére
• szabadság vélelme	vonatkozó vélelem
• (ártatlanság vélelme)	

fictio: bizonyosan **VALÓTLAN** tényállás igaznak való elfogadása

- méhmagzatra vonatkozó *fictio*
- *fictio legis Corneliae*

az ítélet jogereje

Az ítélet hatása az, hogy a kérdést véglegesen lezárja (amennyiben nem lehetséges az ítélet megtámadása).

- a *litis contestatio* egyik következménye az, hogy kizárja annak lehetőségét, **hogy de eadem re ismét pereljenek**.
- az újabb eljárást kizáró hatás tehát a formuláris eljárásban szabály szerint nem az ítélethez, hanem a peralapításhoz kapcsolódott
- MA ilyen hatást az **ítélet**nek tulajdonítunk és beszélünk az ítélet
- Az ítélet tartalma a felek számára kötelező, megszünteti köztük a jogvitát, de **irányadó** lehet esetleges későbbi jogvitákban.
- Ulpianus: „*res iudicata pro veritate accipitur*”
- A klasszikus jogban vitatott volt a jogtudósok között, hogy az egyszer meghozott ítéletnek van e kihatása **a felek közötti más perekre**, vagyis van e a mai értelemben vett

alaki jogerejéről

anyagi jogereje

formula

- *formula*: a *praetor* ebben az iratban az üggyel kapcsolatos, **minden fontos körülményt** belefoglal, amit a felek előtte elmondtak
- a *formula* másik feladata, hogy **utasítást** adjon - a felekkel közösen kiválasztott - bírónak,
megmondja neki, hogy mely körülményekkel kapcsolatban kell bizonyítékokat megvizsgálni,
utasítja arra is, hogy mely kérdésről mondjon ítéletet
- mivel nem mindig civiljogot alkalmaz, „részletesen” le kell írnia az esküdtbíró számára, hogy hogyan járjon el, milyen kérdésekben foglaljon állást
- a *formula* nyelvtanilag két mondatból áll:
 - a) **bírókijelölés** – egyszerű felszólítás
 - b) **érdemi rész** – feltételes mellékmondatokkal bővített felszólító főmondat

rendes alkatrészek (1) *intentio*

- a **felperes igényét** fogalmazza meg, mit kell bizonyítani a felperesnek a per megnyeréséhez

megfogalmazása szerint a keresetek különböző fajtái között különböztetünk

actio in rem - actio in personam

actio certa - actio incerta

actio stricti iuris - actio bonae fidei

actio civilis - actio honoraria

rendes alkatrészek (2) *condemnatio*

- hogyan ítéljen a bíró, ha az *intentiót* megvizsgálta
- mindig **pénzbeli marasztalásra** utasítja a bírót (azért, hogy a végrehajtásnak alapul szolgálhasson)
- *clausula arbitraria*-**arbitratus** dolog visszaadására irányuló keresetnél, ha a dolgot nem adnák vissza

Hiányzik a *condemnatio* a praeiudiciális eljárásoknál, megállapítási kereseteknél

nominatio iudicis

Marcus legyen a bíró.

intentio

Ha bebizonyosodik, hogy N.N. köteles A.A.-nak 100 mérő legkiválóbb minőségű afrikai búzát adni,

arbitratus

amennyit a dolog ér,

condemnatio

annyi pénzösszegnek a megfizetésére A.A. részére bíró ítélj el N.N.-t, ha nem bizonyosodik be, mentsd fel.

(Nota bene!)

praeiudicium

megállapítási kereset

egy jog, jogviszony vagy tény fennállásának, illetve fenn nem állásának megállapítása

pronuntiatio: a bíró meggyőződésének kimondása az ügy megvizsgálása után

hiányzik a formulából a *condemnatio*

jogkérdésre vonatkozik

ténykérdésre vonatkozik

- egy személy *status*ának megállapítása
 - szabad-e vagy sem?
 - felszabadított-e vagy sem?
 - gyermeke-e a másiknak vagy sem?
- jogi aktus érvényessége
 - érvényes-e a végrendelet vagy sem?

- kinél van az adott dolog?
- dolog elválasztható-e a másiktól?
- mekkora a hagyaték?
- mekkora a hozomány?

rendes alkatrészek (3)

demonstratio

- az *intentio* közelebbi meghatározására szolgáló toldat *incerta actio*knál, ha a követelés pontos tárgyát, vagy jogalapját az *intentio* nem tartalmazhatta
- csak egyes *actio*knál fordul elő, de ott szükségképpen
- az *intentio* elé kerül a formulában

adiudicatio

- A bíró felhatalmazást kap, hogy a felosztandó vagyonból a feleket egyenként illető részeket jelölje ki, és ítélje oda kizárólagos (civiljogi) tulajdonba
- esetei (osztóperek):
 - örökösársi jogviszony megszüntetése
 - tulajdonközösség megszüntetése
 - vitás telekhatárok rendezése

rendkívüli alkatrészek

exceptio

- az alperes állításai - csak ha kéri a *praetor*tól - ő bizonyít!!
- bármely *stricti iuris* formulában (!!), ha a felvételre különös ok volt
- ha az *intentioba* foglalt állítást igazolva látja a bíró, akkor is vizsgáljon meg újabb körülményeket, s ha ezek valósnak bizonyulnak, fel kell mentenie az alperest
- olyan jogi tény, ami lerontja a felperes állítását

exceptio – replicatio – duplicatio

praescriptio

- a formula elejére, valamelyik fél érdekében felvett megjegyzés
- a formula elejére írják, a bíró először ezt köteles vizsgálni.

<i>nominatio iudicis</i>	Marcus legyen a bíró.
<i>intentio</i>	Ha bebizonyosodik, hogy N.N. köteles A.A.-nak 100 mérő legkiválóbb minőségű afrikai búzát adni,
<i>exceptio</i>	és ebben az ügyben semmiféle megfélemlítés nem történt,
<i>arbitratus</i>	amennyit a dolog ér,
<i>condemnatio</i>	annyi pénzösszegnek a megfizetésére A.A. részére bíró ítélj el N.N.-t, ha nem bizonyosodik be, mentsd fel.

actiones utiles

- olyan keresetek voltak, amelyeket a *praetor* olyan igények tekintetében alkalmazott, amelyek a *ius civile*ben nem voltak peresíthetők
- alkalmazása nem más, mint magisztratuális **ANALÓGIA**, amikor is egy viszonylag szűk esetkörben alkalmazható **keresetet**, amely az eléhozott konkrét esetre egy az egyben nem alkalmazható, a *magistratus* **megváltoztat**, azzal hogy **A JOGOT ALAKÍTTJA**, a jogot képezi utána a megnyilvánuló szükséglet szerint.
- Az így létrehozott és gyakran alkalmazásra kerülő „hasznos keresetek” egy része belekerült az *edictum*ba, másokat a jogtudósok fejlesztettek ki. Vannak olyan **utilis actiók**, melyek alapjául civiljogi keresetek szolgálnak, mégis a *ius honorarium*hoz tartoznak.

Példák:

- *rei vindicatio* - *rei vindicatio utilis* (örökhaszonbérllő, peregrinus tulajdonos) (TK. 930.)
- *actio utilis ad exemplum institoriae actionis* (Tk. 1303.)
- *hereditatis petitio utilis* (*bonorum possessornak* - „si heres esset”) (Tk. 2087. hibásan!!)

actiones fictitiae

- ezen keresetknél a *praetor* az *intentió*ban egy olyan tény figyelembe vételét tette kötelezővé a bíró számára, ami **a valóságban nem létezett**, mind ezt azért, hogy egy meglévő, vagyis a *praetori edictum*ban szereplő keresetet alkalmazhasson az adott esetre.
- Itt tehát a **TÉNYEK UTÁNKÉPZÉSÉVEL** állunk szemben abból a célból, hogy a gyakorlatban fellépő, s a *praetor* által peres útra érdemesített probléma megoldható legyen.
- Arra ad utasítást a bírónak, hogy ítéljen úgy, mintha a nem létező körülmény mégis megvalósult volna.
- Példa: ***rei vindicatio - actio Publiciana***

Ha rabszolga, amelyet a (jóhiszemű) A.A. vásárolt és azt át is adták neki, amennyiben egy évig azt birtokolta **volna**, akkor az a rabszolga, amiről szó van, az ő *quirítár* tulajdona **volna**, és a dolgot még (az ítélet előtt) nem adják vissza, akkor a bíró marasztalja el N.N.-t A.A. felé azon pénzösszeg megfizetésére, amennyit az a dolog érni fog, ha nem bizonyosodik be, mentse fel.

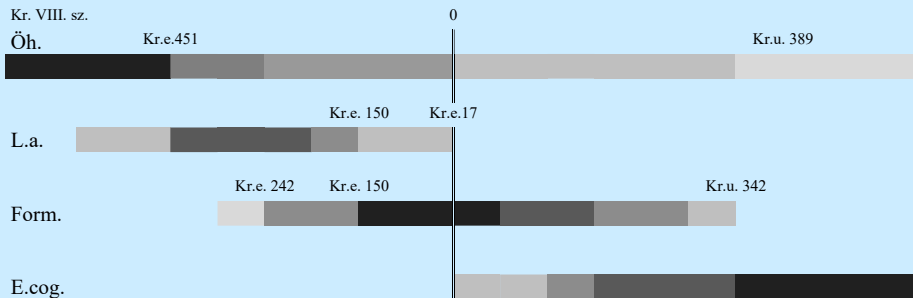
formula fictitia (Gaius 4, 36.) - a *fictio* NEM külön formula alkatrész!!

actiones in factum conceptae

- Bár a *praetor* kötve volt az *edictum*ban szereplő keresetekhez, mégis, ha úgy ítélte meg, hogy olyan igény érdemes a támogatására, amelyet sem a jogi helyzet, sem a tényállás utánképzésével nem lehet egy ediktális keresethez igazítani, akkor a *praetor* **a TÉNYÁLLÁST írja le röviden** a *formula intentiójában*, s a bírónak azt kell majd vizsgálnia, hogy az *intentió*ban megfogalmazott **KÖRÜLMÉNYEK** fennállnak-e?
 - Ez kereseti forma csak a *ius honorarium*on alapul. Később ugyanis az eredetileg az *edictum*ban nem szereplő ilyen jellegű keresetek belekerültek a *praetor* hirdetményébe.
 - Ha először alkalmazzák ***actio decretalis***ról beszélünk (*actio in factum*), ha bekerül az *edictumba*, ***actio edictalis*** lesz (ez a tulajdonképpeni *in factum concepta actio*)
- Példa:

Ha bebizonyosodik, hogy A.A. egy ezüst asztalt helyezett le N.N.-nél, és azt N.N. rossz szándékkal nem adta vissza, akkor a bíró ítélje el N.N.-t annak a pénzösszegnek a megfizetésére amennyit az a dolog érni fog A.A. részére, ha nem bizonyosodik be, mentse fel.

az igényérvényesítés, perrendek fejlődése

cognitio extraordinem

rendkívüli eljárási mód, amelynek legfőbb sajátossága, hogy a bíraskodást nem esküdtbíró látja el, hanem

ÁLLAMI BÍRÓI SZERV végzi

a per nem oszlik két részre, elmarad a formula kiadása, maga az eljáró *magistratus*, illetve az általa esetleg kiküldött bíró (*iudex datus*) tárgyalja elejétől végéig az ügyet és hoz benne ítéletet az eljárásban a bírót **nem kötik a rendes eljárás formaságai** kialakulása:

- eleinte olyan igények kielégítésére szolgált, amelyeket a civiljog nem ismert el, s így nem voltak rendes peres útra vihetők
- a *princeps imperiuma* alapján eljárhatott bizonyos ügyekben, amellyel a praetorok jogkörét nem sértette (a provinciákban fordult elő, ahol a *princeps* emberei nem rendelkeztek *imperiummal*, de a *princeps* kiküldöttként lehetőséget kaptak a *cognitio*val való döntésre)
- egyes protekciósok a *praetor joghatóságának megkerülésével* egyenesen a *princeps* elé vitték ügyüket (itt már nem a *princeps* járt el, hanem azokat leadta a *praefectus praetorió*nak vagy a városi *praefectus*nak = császári kivételes eljárás)

cognitio extraordinem (2)

eljárás

érvényesíthető új igények:

fideicommissum

tartási igények

hozományadás

honorarium

családon belül perek

apellatio

jog és ténykérdésben is

• helybenhagyó

• megsemmisít (*cassatio*)

új eljárásra utasítás

• megváltoztat (*reformatio*)

• perbehívás

litis denuntiatio (hatóság által)

libellus (írásos beadvány) alapján

evocatio (idézés)

makacsság esetén a bíró helyt ad
kérelemnek

• tárgyalás

nem nyilvános

nem teljesen szóbeli

írásbeliségnek nagy a szerepe

bizonyítékok mérlegelése nem szabad

(**KÖTÖTT BIZONYÍTÁS**)

• *litis contestatio*

az alperes perbebocsátkozása

joghatása: a perelévülés kezdete

• ítélet

írásos (szólhat természetbeni teljesítésre is)

többfokú fellebbezési lehetőség

a praetori iurisdictio

iurisdictio contentiosa

peres jogszolgáltatás

iurisdictio voluntaria

nem peres eljárások

• színleges perek formájában
lebonyolódó ügyletek

• **PERENKÍVÜLI JOGSEGÉLYEK**

– eleinte olyan esetekre nyújtott
jogsegélyt a *praetor*, melyekre
a civiljog nem ismert keresetet
(**hézagpótlás**)

– később, ha formula
kidolgozása nélkül akart
kötelezettséget teremteni
(**hatékonyság**)

• ***interdicta***

• ***in integrum restitutio***

• ***stiputio praetoria***

• ***missio in possessionem***

végrehajtás - *praetori perrend*

- ha a dologi (*in rem*) per alatt a dolog az alperesnél van egyes perekben az alperes által előre adott perbeli cautio biztosítja a végrehajtást

- főszabály: *actio iudicati*

Ha alperes 30 napon belül nem fizet
újabb per,

formulával, bíró nevezéssel

tárgya: **van-e érvényes marasztaló
ítélet ?**

nem szűnt-e meg annak
hatálya ?

alperes a *duplumot* kockáztatva
védekezik és biztosítékot kell
adnia

ítélet

A. személyi végrehajtás
a *praetor* engedélyével fogság
fizetésig, ledolgozásig

B. vagyoni végrehajtás
- **CSŐDSZERŰ**, a nem fizető
adóst megfosztja teljes vagyoná-
tól (**univerzális**) és
- *infámiába* taszítja

a hitelezői oldalon az
ún. *bonorum emptor* jár el
(a hitelezőtársakat legnagyobb
arányban kielégíteni kész
hitelező)

végrehajtás - *praetori perrend* (2)

Az **UNIVERZÁLIS** vagyoni végrehajtás menete:

- a *praetor* beutalja a hitelezőket az adós vagyonába (*missio in bona*)
a *duplumot* teljesítve még kimentheti vagyonát az adós
- a vagyon eladásának előkészítése (*magister bonorum*)
összeírja a vagyont - árverési hirdetmény közzététele a
praetor decretuma alapján
- a legtöbbet ígérő (%) hitelező lesz a *bonorum emptor*,
aki *praetori* tulajdonba kapja az adós vagyonát,
szabadon rendelkezik vele
őt perelhetik a hitelezők a vállalt hányad erejéig
ő perelheti a kinnlévőségeket (*utilis actiok*)
teljes vagyonával felel a többiek kielégítéséért

végrehajtás - *praetori perrend* (3)

különös eljárások

1. a *missio in bona* előtti adósi vagyoneleidegenítés esetén, ami a hitelezők érdekeit sérti
 - praetori jog: *interdictum frauditorium* vagy *in integrum restitutio*
 - justinianusi jog: *actio Pauliana* (1 éven belül)
 - adóssal összejátszó ellen - teljes kártérítésre
 - ingyenesen szerző jóhiszemű ellen - a gazdagodás kiadására
2. *cessio bonorum* - kedvezményes **CSŐDELJÁRÁS** (*lex Iulia*)
actio iudicati utáni 30 napon belül az adós felajánlja vagyonát a hitelezőknek
 - mentesül az infámiától
 - későbbi szerzeményeiből fedezheti létfenntartásátaz adós vagyona **passzív** - **nem felróható** az eladósodás általában **bizalmi viszonyokból** származó tartozásoknál
3. *beneficium competentiae* - a meglévő vagyonból is visszatarthatja a csődbe ment adós a létfenntartáshoz szükséges vagyont (Justinianus)

végrehajtás - császári perrend

személyi végrehajtás: állami fogság

SZINGULÁRIS vagyoni végrehajtás a jellemző

- egyes vagyontárgyakra: természetbeni marasztalás
dolog elvétele bírói kényszerítéssel
- pénzre szóló ítélet: bírói zálogolás egyes vagyontárgyakra
pignus ex causa iudicati captum
egyenkénti eladás

csőd esetén: *distractio bonorum* - egész vagyon lefoglalása, de

egyenkénti eladása a vagyontárgyaknak

